

10.10.2019

EOAK/1084/2019

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

LAPSIA KOSKEVAT ESITUTKINNAT TOIMITETTAVA VIIPYMÄTTÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli hänen 14-vuotiaaseen tyttärensä kohdistuneen rikoksen tutkinnan viipymistä Oulun poliisilaitoksella.

- - -

3 RATKAISU

3.2 Kannanotot

3.2.1 Lähtökohtia

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamisajasta seuraavaa.

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

Tässä asiassa sekä epäilty että asianomistaja olivat alle 15-vuotiaita.

Rikoslain 3 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on muun muassa, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta.

Alle 15-vuotiaiden teoista ei lähtökohtaisesti toimitetakaan esitutkintaa. Poliisilla on lain mukaan harkintavaltaa siinä, aloitetaanko esitutkintaa lainkaan. Tästä on säädetty esitutkintalain 3 luvun 5 §:ssä seuraavaa.

Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen teokseen, toimitetaan tarvittaessa esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetut seikat.

Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitetaan lisäksi tarvittaessa esitutkinta:

- 1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyt omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi;
- 2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai
- 3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi.

Esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaatimusta.

Joka tapauksessa, jos esitutkinta alle 15-vuotiaan tekemäksi epäilystä rikoksesta toimitetaan, se on tehtävä kiireellisesti.

Laissa ei ole säädetty siitä, että asianomistajan ikä vaikuttaisi esitutinnan kiireellisyyteen. Poliisihallitus on kuitenkin antanut ohjeen (Lapsi asianomistajana ja todistajana esitutkinnassa 2020/2013/5071), jonka mukaan lapsen ollessa asianomistajana rikosasiassa esitutkintatoimenpiteet tulee aloittaa välittömästi ja esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa viivytyksettä. Eriytisesti on viitattu siihen, että lapsen kuuleminen pitkän ajan kuluttua epäilystä tapahtumasta voi heikentää lapsen kertomuksen laatua ja luotettavuutta. Pidän Poliisihallituksen ohjetta muutoinkin tärkeänä ja tarpeellisena.

Myös oikeuskirjallisuudessa on suositettu, että esitutkinta toimitetaan kiireellisenä silloin, kun asianomistaja on alle 18-vuotias (Satu Rantaeskola (toim.) Esitutkintalaki – kommentaari s.110).

Esitutkinta on yleensäkin tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Esitutinnan joutuisuudella on luonnollisesti suuri merkitys rikoksen uhrin kannalta. Esitutinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on tärkeää myös syylliseksi epäillyn kannalta, jotta hän ei joudu olemaan kauempaa kuin välttämätöntä rikoksesta epäillyn asemassa. Ylipäätään asianmukainen esitutkinta ja sen viivytyksetön toimittaminen on tärkeää koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta.

Esitutkinnalle ei voida asettaa yleistä enimmäisaikaa. Esitutinnan hyväksyttävä kesto riippuu kussakin yksittäistapauksessa tutkittavana olevan asian erityispiirteistä kuten sen laadusta ja laajuudesta. Luonnollisesti myös käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat esitutinnan keston. Esitutinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyttä harkittaessa.

Poliisi joutuu väistämättä asettamaan tehtäviään kiireellisyysjärjestykseen, minkä johdosta vähemmän kiireelliseksi arvioidut esitutkinnat joutuvat odottamaan vuoroaan. Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeätä muustakin syystä. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutinnan aloittamista.

Esitutkintalain esitöissä (hallituksen esitys 222/2010) todetaan lasten osalta muun muassa, että

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalain 6 §:ään lisättäväksi uuden 2 momentin, jonka mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta tutkinta on toimitettava kiireellisesti. Mietinnön yleisperustelujen mukaan ehdotus liittyy siihen, että rikoksesta epäillyn nuoren asian nopeaa käsittelyä pidetään nykyisin niin kansainvälisesti kuin Suomessakin keskeisenä nuoren rikoksentehtäjän asian käsittelyyn liittyvänä tavoitteena. Nopealla puuttumisella nuoren rikokseen voidaan edistää sitä, että hän paremmin ymmärtää tekonsa ja siitä tulevan seurauksen välisen yhteyden. Nopealla puuttumisella korostuu myös yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren tekoon. Eduskunnan lakivaliokunta on todennut (LaVM 8/2001 vp), että erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi seuraamus rikoksesta on määrättävä mahdollisimman nopeasti. Kysymys ei ole sinällään ainoastaan lainsäädännöllisestä asiasta. Merkitystä on viranomaisten käytännön toiminnan ja ennen kaikkea niiden välisen yhteistyön järjestämisellä. Tästä huolimatta esitutkintalain täydentämistä alle 18-vuotiasta epäiltyä koskevalla sääntelyllä voidaan pitää perusteltuna.

Joissakin yhteyksissä on kiinnitetty huomiota siihen, että rikoksen erityisen nopean selvittämisen tarve liittyy myös alaikäisten asianomistajien tapauksiin. Eduskunnassa tuolloin käsiteltävänä olleen lakialoitteen vuoksi nuorisorikostyöryhmän mietinnössä käsiteltiin perusteellisesti myös tarvetta säätää nuorten asianomistajien asioiden erityisen nopeasta käsittelystä. Mietinnöstä tarkemmin ilmenevin perustein (mietinnön s. 58—63) siinä päädyttiin kielteiseen ratkaisuun. Syytä tämän kannan muuttamiseen ei ole ilmennyt.

Lasten osalta on otettava huomioon myös heidän kohteluaan esitutkinnaissa koskevat säännökset esitutkintalain 4 luvun 7 §:ssä. Korostunut merkitys on muillakin 4 luvussa säädetyillä esitutkintaperiaatteilla.

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan

Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnaissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpäällä tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

Esitutkintalain 4 luvussa säädetyt esitutkintaperiaatteita ovat muun muassa suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate. Niiden mukaan esitutkinnaissa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinna tarkoituksen saavuttamiseksi, ja että esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittävään rikokseen, selvittävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

3.2.2 Poliisin menettelyn arviointi

Esitutkintalaki edellyttää, että kun esitutkinta alle 15-vuotiaan teosta toimitetaan, se tulee tehdä kiireellisesti – eikä vain ”ilman aiheetonta viivytystä” kuten on muutoin säädetty esitutkintojen osalta. On selvää, että tässä tapauksessa esitutkinta on viipynyt liian pitkään.

Asianomistaja on kuulusteltu ensimmäisen kerran puoli vuotta rikosilmoituksen tekemisen jälkeen. Epäilty on ensi kerran kutsuttu kuulusteluun lähes 11 kuukautta rikosilmoituksesta. Kuulustelu on toteutunut vasta yli 1½ vuotta rikosilmoituksesta, minkä jälkeen esitutkinta on päätetty. Vaikka epäilty teko on ollut vakava, kyse ei ole ollut mitenkään laajasta tai laadultaankaan erityisen vaativasta esitutkinna. Sinänsä epäillyn teon vakavuus olisi puoltanut ripeää tutkintaa.

Vaikka edellä kohdassa 3.2.1 todetusta käy ilmi, että alle 15-vuotiaiden tekojen tutkinnaissa ja toimenpiteiden valinnassa tulee erityisesti ottaa huomioon heidän ikänsä ja vaikka esitutkintaa ei siis välttämättä tehdä samalla tavalla esimerkiksi pakkokeinoja käyttäen kuin jos kyse on rikosoikeudellisesti vastuunalaisten henkilöiden epäillyistä rikoksista, ei näin pitkään kestänyt esitutkinta täytä lain kiireellisyysvaatimusta.

Edellä kohdassa 3.2.1 todetuista syistä lainsäätäjä on nimenomaisesti halunnut asettaa lasten rikosten/rikollisten tekojen esitutkinna erityisasemaan. En sinänsä epäile, etteikö poliisilaitoksen väkivaltayksikön työtilanne ole ollut erittäin vaikea ja myös henkilövaihdokset ovat vaikuttaneet asiaan. Kuitenkaan ei ole esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 2 momentin mukaista, että tällainen asia voisi priorisoinninkaan takia viipyä näin kauan. Myöskään se, että heti alusta lähtien oli selvää, että asiassa ei epäillyn iän vuoksi voida nostaa syytettä, ei ole oikeuttanut poikkeamaan kiireellisyydestä. Mistään alle 15-vuotiaan teostahan ei voida nostaa syytettä, mutta silti laki edellyttää niiden esitutkinna toimittamista kiireellisesti. Tämä on lainsäätäjän tietoinen ratkaisu.

Tässä tapauksessa esitutkinnaalla on ollut kolme tutkinnaajohtajaa. He ovat mitä ilmeisimmin joutuneet toimimaan hyvin vaikeassa työtilanteessa. Tähänkin nähden pidän riittävänä, että kiinnitän heidän huomiotaan edellä esittämiini näkökohtiin ja esitutkintalain kiireellisyysvaatimuk-

seen nyt puheena olevan kaltaisissa tapauksissa. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Poliisilaitos on ilmoittanut ryhtyneensä erinäisiin toimiin vaikean työtilanteen helpottamiseksi. Tämä onkin ollut erittäin perusteltua. Oikeusasiamiehen kanslian huhtikuussa 2019 toimittamalla poliisilaitoksen tarkastuksella tuotiin esiin henkilöstölisäykset ja myös se, että juttuvarantoa oli käyty syyttäjien ja kahden psykologin kanssa läpi. Poliisilaitoksen ilmoituksen mukaan tilanne oli parantunut. Asiaan on kuitenkin mitä ilmeisimmin kiinnitettävä poliisilaitoksella edelleen erityishuomiota. Joka tapauksessa pyydän Poliisihallitusta myöhemmin tänä syksynä tehtävällä tarkastuskäynnillään kiinnittämään erityistä huomiota lapsiin kohdistuneiden ja lapsien tekemien rikosten esitutkintatilanteeseen ja raportoimaan siitä minulle. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä poliisilaitoksen lisäksi myös Poliisihallitukselle.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2.2 esittämäni näkökohdat - - - ja - - - sekä - - - tietoon ja kiinnitän heidän huomiotaan esitutkintalain kiireellisyysvaatimukseen nyt puheena olevan kaltaisissa tapauksissa.

Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös Oulun poliisilaitokselle ja kiinnitän sen huomiota siihen, että puheena olevan tyyppisten esitutkintojen asianmukaisen ripeä toimittaminen turvataan.

Pyydän Poliisihallitusta tulevalla tarkastuskäynnillään Oulun poliisilaitoksella kiinnittämään erityistä huomiota lapsiin kohdistuneiden ja lapsien tekemien rikosten esitutkintatilanteeseen poliisilaitoksella ja raportoimaan siitä minulle 31.12.2019 mennessä. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Poliisihallitukselle.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aihetta.